

Entrevista Josep M. Muñoz Pujol Dramaturg i escriptor

“Abelard va ser el primer d'introduir el dubte”

Valèria Gaillard

Estirant el fil de Nicolau d'Olwer, sobre el qual ha escrit una biografia, el dramaturg Josep Maria Muñoz Pujol (Barcelona, 1924), va arribar a la figura d'Abelard. I, en conseqüència, a la d'Heloïsa. L'amor que va unir aquests dos personatges del segle XII francès encara planteja tants interrogants com anhels de comprensió. Muñoz exerceix ara com a investigador i narrador d'una obra que no es vol una novel·la històrica, sinó un relat personal de la història d'amor d'Abelard i Heloïsa. *Tots els camins duen al llit de Venus* (Edicions 1984) pinta de passada una Europa medieval que, lluny d'estar immersa en l'obscurantisme, malda per donar pas al Renaixement.

Fins on va arribar la investigació de Nicolau d'Olwer sobre Abelard?

El 1935, quan era professor de la Universitat Autònoma, va dir als seus deixebles que dedicarien sis mesos a estudiar Abelard, el primer pensador europeu del segle XII. L'any següent va ser nomenat director del Banc d'Espanya i va deixar la universitat. Després van venir la Guerra Civil i l'exili. El primer que va fer va ser llogar un pis prop de la Biblioteca Nacional de París per poder tenir a prop

la investigació d'Abelard. En poc temps va venir la guerra i tenia la biblioteca per a ell sol. Va estar cinc anys treballant cada dia sobre el tema. Aquesta investigació és fenomenal i inèdita. Quan es va exiliar a Mèxic va continuar estudiant la figura d'Abelard i va viatjar a Roma i París. Quan es va morir es van fer molts esforços per publicar un extracte de la investigació, que per manca de diners i editor al final va quedar inèdita. A mi se'm va plantejar el dilema moral de ficar-me en aquests papers, però en vista que ningú ho tocava, em vaig sentir amb l'obligació de donar a conèixer d'una manera resumida i a través del meu punt de vista aquest material. Tot el que apareix en la novel·la és rigorosament històric i no es diu res que no estigui documentat. La paradoxa és que una de les investigacions més importants a Europa sobre Abelard és la de Nicolau d'Olwer i, en canvi, a Catalunya, no es coneix aquest pensador.

Quin personatge li interessava més?

M'he interessat per tots dos, així com per tots els personatges que els envoltaven. Tots són igualment apassionants i interessants. Ara, la persona més neta de tota aquesta història és Heloïsa, la més racional i conseqüent: la víctima. És un personatge a qui la gent encara porta

flors al cementiri parisenc de Père Lachaise, on està enterrada al costat d'Abelard. És una de les grans dones de l'edat mitjana.

Com va néixer la seva història d'amor en aquella societat tancada?

Era una societat tan tancada com la que va viure Nicolau d'Olwer. Abelard, als 37 anys, era el dialèctic principal de França. Accepta d'entrar a casa de l'oncle d'Heloïsa com a preceptor de la nena, que tenia vint anys i era una alumna avançada, molt intel·ligent i culta. En aquesta situació i amb les absències de l'oncle va passar el que fins a cert punt hauria passat en qualsevol moment de la història: no es pot dir que es van enamorar perquè no ho sabem, però sí que van mantenir relacions sexuals. Com a conseqüència Heloïsa es va quedar embarassada i ell la va fer desaparèixer enviant-la a la seva terra natal de la Bretanya perquè tingués allà el nen.

Com explica la relació d'Abelard amb el seu fill, Astrolabi, a qui va ignorar fins al final de la seva vida?

Pels documents que tenim no consta que mai tinguessin contactes amb ell. Abelard el va enviar a la Bretanya amb una tia i va viure allà. Quan era vell i estava retirat al monestir de Cluny

Josep M. Muñoz Pujol assegut al jardí de l'Ateneu Barcelonès JOSEP LOSADA

aleshores escriu *Doctrina per a Astrolabi*. No deixa de ser curiós aquest nom, perquè astrolabi és l'instrument que fan servir els navegants per orientar-se mitjançant les estrelles. Li posa aquest nom, però el deixa a la Bretanya destinat a segar herba. Quan ja és gran demana a Heloïsa que reculli el noi i l'eduqui perquè faci carrera eclesiàstica i sigui un intel·lectual.

I per què Abelard amaga el seu matrimoni amb Heloïsa?

Un capellà, un intel·lectual, un estudiant, no s'havia de casar perquè el matrimoni distreu de l'estudi. S'havien de dedicar de ple al que estaven estudiant i a debatre conceptes superats avui dia de llarg.

La persona més neta de tota aquesta història és Heloïsa

Tots s'han superat?

Bé, això semblava, però fa poc s'ha reobert el debat sobre la creació. Fa uns dies per ràdio parlaven de providencialsistes i evolucionistes. També tractaven de la santíssima trinitat i de la querella dels universals. Els escolàstics es van passar dos-cents anys discutint aquests temes. Abelard munta un sistema filosòfic que més endavant es convertiria en un estudi de les qüestions divines que va rebre el nom de teologia. La seva característica principal com a pensador és que va ser el primer que va introduir el dubte, més ben dit, la possibilitat del dubte. Estem en el segle XII i tot el que no estava escrit en les *sacrées pages* no existia. Un dels seus llibres, *Sic et non*, està conside-

rat un precedent del *Discurs del mètode* de Descartes. El pensament d'Abelard té una transcendència definitiva i de cap manera està obsolet.

Com el van acceptar els seus contemporanis?

Roma el va excomunicar. Van fer dos concilis, el de Soissons i el de Sens, amb tota la plana major de l'Església. Els dos llocs estan situats al nord de França i a prop l'un de l'altre. Tinc la sensació que en aquell moment i en aquella zona es formen unes comunitats de dialèctics que són el germen de les universitats. Va haver-hi una reforma de l'orde del Cister que és capital en la història d'Europa, motivada per Bernard de Clairvaux, conegut entre nosaltres com sant Ber-

El pensament d'Abelard no està gens obsolet

nat de Claravall. Tots els ordes monàstics seguiran després el mateix camí. Avui, Sant Bernat és el patró de la Unió Europea. Els ordes monacals adquireixen una nova potència que jo qualifico de totalitària. El seu objectiu principal era protegir-se i la seva por ratllava la neurosi. Temien els bàrbars, que tenien al damunt, i els islàmics, que pujaven des de baix. Per això van adquirir aquest caràcter defensiu altament perillós, perquè Europa es converteix en una societat tancada que rebutja l'altre. I com acaba tot això? Doncs amb la crema dels llibres d'Abelard. En aquest sentit, Bernat i Abelard són dos personatges antagònics: mentre Abelard introdueix la raó en l'estudi dels temes sagrats, Bernat és

un monaquista totalitari. Després, gràcies a un treball universitari recent m'he assabentat que de joves havien estat molt amics.

Què hi ha de cert en la història de l'emasculació d'Abelard?

Quan Abelard s'ha deslliurat d'Heloïsa i l'ha fet entrar en un convent per poder al seu torn entrar al convent reial de Saint-Denis, continua visitant-la, i en una de les visites consta que van tenir un contacte sexual en el refectori. Aleshores l'oncle d'Heloïsa va tenir un brot colèric i va ordenar un atac. La llegenda diu que el van emascular. Ara bé: qui ha vist aquesta emasculació? Quin va ser l'abast anatòmic de les lesions? Això és desconegut completament. És possible que Abelard magnifiqués l'accident per tenir l'excusa de no tenir més relacions amb Heloïsa. De fet, cap atac sexual no pot extirpar ni l'amor ni la libido. Ell es distanciacia fins a un cert punt i d'aquí l'ambigüitat de l'obra i el seu interès, ja que ell torna a col·laborar amb ella com a mestre i pare espiritual i funda un convent, el Paraclet, quan Heloïsa és expulsada del d'Argenteuil.

Amb quin material ha treballat en la novel·la?

He fet servir les cartes publicades a Cluny i altres versions antigues. Sobretot les que cito són les que va treballar Nicolau. Ell va intentar intercalar-les perquè tinguessin un sentit i jo encara ho intentat fer més perquè funcionin com un diàleg.

En algun moment menciona l'escola de Ripoll. Quin paper va tenir?

Gràcies a figures com Abelard i l'abat de Cluny Pere el Venerable, que li va salvar la vida parant els peus a Roma, podem dir que el segle XII és un primer renaixement. Pere el Venerable va formar una escola d'estudiosos islàmics que van incorporar un personatge que devia ser Pedro de Toledo, un mossàrab que, a més a més, era jueu. Gràcies a l'existència d'aquestes escoles, quan temps després Còrdova va ser una potència intel·lectual, van poder penetrar fins a Cluny els nous corrents de pensament via Ripoll. Els escolàstics tenen la lògica d'Aristòtil amagada perquè no quadra amb la seva filosofia, (tal com retrata Umberto Eco a *El nom de la rosa*), i gràcies a l'islam i a autors com Averrois, que van traduir els autors grecs, van penetrar a França i van fer avançar el pensament. *